

„Les bijoux traditionnels français” kiállítás

Musée National des Arts et Traditions Populaires,
1998. november – 1999. február

„**A** hagyományos francia bizsu” címmel rendezett kiállítást Párizsban a Musée des Arts et Traditions Populaires (MNATP) 1998–99 telén, néhány más kiállítással egy időben. A francia nyelvben jobban érződik a különbség, mint a magyarban a nemesfémekből, drágakövekből készült *ékszer* és az ezek utánzataiból összeállított *bizsu* között. Az ékszer–bizsu ellentétpár az elit–népi, illetve –népszerű ellentétpárnak is megfeleltethető, elsősorban szociológiai aspektusokra utalva. A „bijou traditionnel” kifejezést magyarul csak körülírni lehet, mivel a „népi ékszer” nem pontos megfelelője, hiszen annál tágabb értelemben vett, szélesebb társadalmi rétegek által kedvelt ruha- és testdíszekről van szó adott esetben. Ezért az alábbiakban idézőjelbe téve használjuk – jobb híján – a „népi ékszer” kifejezést.

A kiállításra Monique Poulenc és Anne-Michele Margerie hasonló címmel katalógust jelentetett meg. A katalógus nem a kiállítás, hanem az MNATP „népi ékszer”-gyűjteményének jegyzéke. A kötetben a szokásos bevezető mellett az említett gyűjtemény rövid története és a ruha- és testdíszek előállításával foglalkozó kis iparművészeti műfaj néhány lapos jellemzése kapott helyet. Ezt követi a 966 darabból álló gyűjtemény katalógusa, egy válogatott irodalomjegyzék és a szakszavak magyarázata.

A katalógus igazi *catalogue raisonné*, azaz a tárgyi anyag típusokba rendezett felsorolása. Minden típust rövid jellemzés illet, amit a tárgyleírások követnek. A tárgyaknál – külön katalógusszám alatt – feltüntetik a tárgy nevét, múzeumi leltári számát, anyagát, méretét, leírását, a készítés idejét, helyét, módját, a használat helyét, valamint a tárgy megszerzésére, valamikori kiállítására, irodalmi említésére vonatkozó adatokat és a tárgy fényképét.

A tárgyi világ bemutatásának, leírásának Franciaországban óriási hagyománya van. Már D’Alembert és Diderot *Enciklopédiája* előtt az *Académie royale des Sciences*, azaz a korabeli tudományos akadémia jelentette meg *Description des Arts et Métiers* cím alatt 1761 és 1789 között a mesterségek és művészi iparok leírásait 113 füzetben. A francia forradalom ideje alatt adták közre az *Instruction sur la manière d’inventorier et de conserver, dans toute l’étendue de la République, tous les objets qui peuvent servir aux arts, aux sciences et à l’enseignement* című utasítást, amelynek – többek között – az volt a célja, hogy a tárgyak leírásának módszere és nyelvezete egységes legyen.

Napjainkig a muzeológia – és nem csak a muzeológia – egyik legfőbb célja, értelme, igazi szellemi próbatétele egy-egy tárgy vagy tárgykör katalógusának összeállítása. Ha el

is tekintek a muzeológia klasszikusai munkáinak felsorolásától, itt mégis meg kell említenem Catherine Arminyán és Nicole Blondel 1984-ben kiadott *Objets civils domestiques. Principes d'analyse scientifique* című munkáját, vagy az MNATP háztartási eszközöket, viseleteket, néprajzi fotókat tartalmazó gyűjteményeinek katalógusait, amelyeket most ez a legutóbbi „ékszer”-katalógus folytat.

A tudományos kihívás itt is, mint szokásosan, lényegében az, hogy az alapanyagában, technikai kivitelezésében, formáiban rendkívül gazdag tárgyegyüttest a katalógus-szerzők úgy rendezzék típusokba, hogy ezek mellett megjelenjen a funkció és a használat vagy – P. H. Rivière szép kifejezésével élve –, a „tárgy liturgiája” is. Esetünkben a díszítő jellegű „ékszerek”, az öltözetkiegészítők és a bizsu-órák az elrendezés alapkategóriái; ezeken belül valósul meg a tárgyak további tipizálása: fej- és hajdíszek, nyakékek, karkötők, függők stb.

A kiállítás visszafogottan válogat a katalógus által átfogott tipológiai gazdagságból. Határozottan kínál fel néhány karakteresen jellemzett megközelítési lehetőséget. Ez azt jelenti, hogy a kiállítás a látogatót olyan partnerként kezeli, akinek van fogalma arról, hogy az „ékszer” gazdag jelentéstartománnyal rendelkező tárgyfeleség. A mintegy tucatnyi vitrin mindegyike nem is *bemutat*, hanem *utal* egy-egy jelentéstartományra. Ez a kiállítás most nem vállalja fel a francia népi ékszerek táji tagolódásának bemutatását, mivel ilyen jellegű kiállítások már voltak 1992-ben és 1997-ben. Itt és most csupán három vitrin és néhány festmény mutat rá arra, hogy a 19. században Franciaország néhány vidékén még hordott népviseletek tartozéka volt az ékszer-bizsu is. Normandia, Provence, Auvergne jellegzetes anyagokat, technikákat, típusokat és formákat használt és tett népszerűvé. Egy-egy vitrin kiemelten foglalkozik a fókuszba állított problémával. Így a *technika* kerül előtérbe ott, ahol az email (zománc)-technikával díszített darabok kapnak helyet, az *anyag* pedig ott, ahol a korából vagy a hajszálból készült karkötők, láncok, gyűrűk láthatók. A *formák* gazdagságából a rendezők a szívet emelik ki, nyilván szimbólum volta miatt. A ruhakiegészítők esetében – kapocs, csat, tűző – a *funkeió* a hangsúlyozott. Külön tárlót – az egész kiállítás falba illesztett tárlókból áll – kaptak a gyász alkalmával hordott „ékszerek” és öltözetkiegészítők, és külön tárlót a 20. század elejétől elsősorban városban divatba hozott „*port bonheur*”-ök, szerencsét hozó fityegők, amulettfélék. A kiállítás egyik tárlótémája az, hogy az I. világháború idején a katonák által használt tárgyakból hogyan és milyen „ékszereket” lehetett elővarázsolni. Egy másik nagyon ökonomikusan bemutatott aspektus pedig az, hogy az ékszer-bizsu divat központja, a mintát és mércét adó műhelyek otthona azért Párizs volt és maradt.

Természetesen a vitrinek tematikáját megadó feliratok, a tárgyakra vonatkozó leírások mögött az ismeretek gazdag tárháza rejlik. Itt nem félnek attól, hogy a szöveg túlbeszéli a tárgyat, mert valahogy pontosan eltalálják azt, hogy miről és mennyit kell mondani, és mi az, ami a tárlók be- és elrendezése révén úgyszólván kiderül.

Példaként itt a hajból készült láncokat, karkötőket, gyűrűket említettem. Néhány szép változat került csupán az üveg mögé, sok és sokféle azonban az az információ, amit róluk és általuk megkaphatunk. Megtudhatjuk, hogy a 14. században említene először hajból készült „ékszert” francia nyelvű szövegben, hogy Mária Antoinette-nek volt egy kedves haj karkötője, és egyébként Joséphine császárné hozta divatba ezt a bizsuféléket. Egyébként, amint azt az árukatalógusok mutatják, a 19. század végén minta után posztán is rendelhetett Párizsból hajból font láncot, gyűrűt az, akinek ez volt az óhaja.

A kiállítás rendezésében egyébként semmi különösen látványos, meghökkentő elem nem volt. Mondhatni, az unalomig ismert múzeumi eszközöket vették csak igénybe: tárló, világítás, felirat – semmi több.

Ami ennél több, az a kiállítás a maga válogatásával, a tárgyak révén kifejezett elgondolásaival. A katalógus – 400 oldalon – nem kelléke, hanem alapja a kiállításnak.